

Een warm pleidooi voor een koele blik

Bij Home Academy verschenen twee luisterboxen met hoorcolleges van professor Johan Braeckman, verbonden aan de vakgroep wijsbegeerte van de Universiteit Gent. Zowel zijn box over Darwin en de evolutietheorie (4 cd's van ca. elk één uur) als de hoorcolleges over kritisch denken en het ontwikkelen van heldere ideeën (6 cd's van ca. elk 70 minuten) verdienen een ruim publiek. Ze vormen een sprekend tweeluik waarin Johan Braeckman met de rijkdom en helderheid van een ervaren lesgever zowel de evolutionaire oorsprong van de mens en zijn denken toelicht, alsook de mentale valkuilen en cognitieve vooroordelen waarmee we best rekening houden als we een klare kijk op de wereld willen bewaren.

Kritisch denken komt niet van nature. Een blind proces van natuurlijke selectie heeft ons opgezaaid met een brein dat, ondanks de indrukwekkende prestaties die het dagelijks levert, toch uitermate feilbaar blijkt te zijn en kwetsbaar voor foute ideeën. Helder denken is een vaardigheid die verworven dient te worden. Net zoals je zonder training en een aangepast schema nooit topsporter kan worden, zal ook niemand in staat zijn om zonder gerichte aandacht voor de ingebouwde beperkingen van het menselijke denken alle valkuilen van kennisverwerving te vermijden. Met zijn box rond kritisch denken biedt Johan Braeckman een unieke rondleiding in de dwaalwegen van onze psychologie en in de verleidelijke redeneerfouten waar we onszelf en de kinderen die we opvoeden maar beter voor behoeden. Rode draad is de soms ondraaglijke lichtgelovigheid van de mens, en een keur aan voorbeelden passeert de revue. Van ons vermogen tot bedrog en zelfbedrog tot het overmatige vertrouwen dat we stellen in anekdotische bewijzen en gezagsargumenten. Van mediums, klopgeesten en ufo's tot samenzweringstheorieën en zogenaamd alternatieve geneeskunde. Braeckman weet welke verhalen en anekdotes te mooi zijn om niet te vertellen en de theorie houdt hij interessant met uitwijdingen, concrete illustraties, actuele voorbeelden en handige vuistregels.

In een wereld die overloopt van informatie is een scherp afgestelde onzindetector geen overbodige luxe. Braeckman pleit er voor om in opvoeding en onderwijs explicieter aandacht te besteden aan het verwerven van kritische vaardigheden. Jongeren groeien op met de resultaten van wetenschappelijk onderzoek zonder echt inzicht te krijgen in de historische achtergrond of methodologische aspecten ervan. Ten onrechte kan zo een beeld ontstaan als zou wetenschap niet meer zijn dan een set van dogmatisch te aanvaarden inzichten. Maar het enige dogma dat wetenschap tolereert, is de eis om elke bewering streng te controleren alvorens deze te aanvaarden, gekoppeld aan de voortdurende bereidheid om elke opvatting te herzien wanneer daar gegronde redenen voor opduiken. Er is niets dogmatisch of fundamentalistisch aan om bewijzen te vragen voor merkwaardige beweringen. Pas wie inzicht heeft in de strenge eisen waaraan kennis volgens de wetenschappelijke methode moet voldoen (bijvoorbeeld bij dubbelblind gerandomiseerd onderzoek met placebocontrole), zal het fundamentele verschil leren appreciëren met de povere inzichten die op basis van eenvoudige getuigenverklaringen verworven worden.

Braeckmans pleidooi voor meer kritisch denken is niet zo vanzelfsprekend als het misschien lijkt. Nogal wat mensen zien niet spontaan de urgentie in van een wereld waarin alles wat zich aandient

argwanend tegen het licht wordt gehouden. Bij de schets van een kritisch en rationeel wereldbeeld haalt men zich al gauw een kil en fantasieloos landschap voor de geest, bevolkt door dispuutzieke cynici die alles en iedereen in vraag stellen. Volledig ten onrechte. Johan Braeckman legt haarfijn uit wat kritisch denken precies is en wat het zeker niet is. Inzicht in het verschil tussen feit en fictie staat een levendige creativiteit en verbeelding helemaal niet in de weg. Bovendien is er een belangrijke ethische motivatie. Elke samenleving die haar welzijn veilig wil stellen, heeft nood aan rationele besluitvorming op basis van steekhoudende informatie. Stevig onderbouwde beweringen zijn intrinsiek waardevoller om na te streven en door te geven dan achterhaalde intuïties of natte vingerwerk. Niets tegen af en toe eens wat fastfood, maar net zoals een gezond en evenwichtig dieet de pedagogische norm is, zou ook het aanmoedigen van een onderzoekende blik en het aanleren van kritisch denkvermogen een vanzelfsprekende waarde moeten zijn in een democratische samenleving.

Een kritische ingesteldheid houdt in wezen geen rekening met heilige huisjes of lange tenen. Toch benadrukt Johan Braeckman het fundamentele respect waarmee mensen steeds benaderd dienen te worden. Respect voor mensen mag echter niet verward worden met respect voor de opvattingen van mensen. Braeckman pleit voor een maximaal respect voor mensen in combinatie met de maximale mogelijkheid om hun opvattingen te bekritisieren. Naar het voorbeeld van de wetenschappelijke gemeenschap, zou de hele samenleving ervan doordrongen moeten zijn dat er geen enkele reden is om scherpe kritiek op iemands opvattingen automatisch ook te interpreteren als een gebrek aan respect voor de persoon. Men zou in tegendeel zelfs kunnen zeggen dat niets van meer respect voor een individu getuigt, dan het oprechte geloof dat hij of zij intellectueel en emotioneel in staat is van mening te veranderen, los te komen van de eigen opvattingen wanneer daar gegronde redenen voor gepresenteerd worden. Het is een ideaal dat wellicht nooit volledig bereikt zal worden, maar met deze aanstekelijke lessenreeks getuigt Johan Braeckman alvast van een groot vertrouwen in de kracht van kritisch denken en in de mogelijkheid van elk mens om vrij van aangeboren vooroordelen, overgeleverde tradities of modieuze denkbeelden helder en autonoom te leren denken.

Pieter Peyskens

De auteur is germanist en master in de wijsbegeerte.

Dit stuk verscheen eerder in *Wonder en is gheen Wonder* (jrg. 11, zomernummer 2011/2), het ledenblad van SKEPP.

REFERENTIES

Johan Braeckman: "Darwin en de evolutietheorie. Een hoorcollege over zijn leven, denken en de gevolgen van zijn werk." Home Academy Publishers 2010. (EAN: 9789085300847)

Johan Braeckman: "Kritisch denken. Hoorcollege over het ontwikkelen van heldere ideeën en argumenten." Home Academy Publishers 2011. (EAN: 9789085300731)

<https://www.home-academy.nl/Webshop/Scholar/57>

www.skepp.be